

A MUNKAPIACON – DIPLOMÁVAL

A MUNKAPIACI HELYZETET LEÍRÓ KÖRÜLMÉNYEK közül egyik legfontosabb *a kínálat iskolai végzettség szerinti összetétele*, ami jobbra a munkavállalók iskolázottsági struktúrájában, vagy az újonnan belépők iskolai végzettsége alapján, vagy az időszakosan kiszorultak kvalifikációs szerkezetében figyelhető meg.

A modern gazdaság periodikusan visszatérő működési zavarának kísérőjelenségeként mutatkozó munkanélküliség napjainkra a legtöbb fejlett országban is állandósult, feltehetően teljesen más gazdaság- és társadalompolitikai felfogással és szervezéssel kellene a munkapiaci kérdéseket kezelni.

Ez a tanulmány a munkaerőkínálat formálisan legmagasabbban kvalifikált csoportjával, a diplomások munkapiaci helyzetével foglalkozik. A téma feldolgozásában a diplomások képzési méreteinek alakulásából, illetve a munkavállalók iskolázottsági szerkezetének változásaiból indulunk ki, és vetjük egybe a gazdasági keresletet manifesztáló munkapiaci változásokkal – Magyarországon, majd nemzetközi összehasonlításban.

A tanulmány végül kitekintést ad a változások elkerülhetetlen illetve a befolyásolható következményeire, amiből gazdaság- és oktatáspolitikai ajánlások fogalmazhatók meg a döntéshozók számára.

A diplomások munkapiaci helyzete az ezredfordulón

Egy-egy munkapiaci szegmens helyzetének megítélésében fontos kritérium, hogy az egyensúlytalanságot kifejező munkanélküliség bekövetkezésében mekkora eséllyel vesznek részt a vizsgált iskolázottsággal rendelkező csoportok, esetünkben a diplomások. Összefoglalóan megállapítható, hogy jelenleg a főiskolai és egyetemi végzettségűek részaránya az összes regisztrált munkanélkülinek 2–3%-át teszi ki, de a 90-es évtized legkedvezőtlenebb évének a legkevésbé kedvező hónapjaiban sem haladta meg a 4%-ot (lásd 1. táblázat). Míután a 25 éves és idősebb népességből a befejezett felsőfokú iskolai végzettségűek aránya már 1990-ben meghaladta a 10%-ot, és 1996-ra elérte a 12,1%-os részesedést, ezért megállapítható, hogy arányuk a kedvezőtlen piaci helyzetben lévő munkavállalók között viszonylag alacsonynak mondható, ami relatíve tartósan kedvező munkapiaci pozíciót jelent.

Az 1. táblázat a júliusi helyzetképet mutatja be. A diplomás munkanélküliség akkor a legnagyobb, hiszen ebben a hónapban lépnek a frissen végzettek a munkapiaci-

ra, ahol is elhelyezkedésük bizonyos időt vesz igénybe. A diplomás pályakezdők közül munka nélkül maradtak a következő hónapokban – a tapasztalatok szerint – mintegy 6–8 tized százalékkal emelik meg a diplomás munkanélküliek arányát, ami fokozatosan csökken, s általában 6–8 hónap alatt teljesen fölszívódik.

A pályakezdők közül a főiskolai majd az egyetemi végzettségűek helyezkednek el a leggyorsabban, a legjobb eséllyel. Egy 1996 és 1997 áprilisa közötti időszakot megfigyelő OMMK által végzett követéses vizsgálat szerint a főiskolai diplomások több mint 90%-a talált egyszer vagy többször is munkát, s a felmérés időpontjában kb. 80 illetve 88%-ot meghaladó arányban dolgoztak (Laky 1999).

1. TÁBLA

A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettségük szerint a kilencvenes években, július hónapban (fő)

	Általános iskola		Szakmunkásképző iskola	Szakiskola	Szakközépiskola	Technikum	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Összesen	
	<8	=8								%	n
1991	11,4	35,1	29,4	1,5	8,1	3,4	7,3	2,5	1,3	100,0	216 569
1992	9,0	35,6	33,0	1,4	8,0	3,3	6,9	1,9	1,0	100,0	587 027
1993	7,7	34,9	33,4	1,7	8,6	3,6	7,5	1,8	0,9	100,0	677 097
1994	7,5	34,5	32,7	2,1	9,0	3,5	8,2	1,7	0,7	100,0	556 463
1995	7,3	34,1	32,0	2,3	9,5	3,5	8,7	1,9	0,7	100,0	504 307
1996	11,4	34,0	32,2	2,3	9,8	3,4	8,5	2,4	0,9	100,0	494 461
1999	5,7	33,8	32,9	2,3	10,9	3,1	8,3	2,4	0,7	100,0	400 644

Forrás: OMMK éves jelentései

Jól érzékelhető, hogy a munkanélküli diplomások számának mozgása csak kismértékben változott a megfigyelt időszak alatt – különösen igaz ez az egyetemet végzetekre. A megállapítást alátámasztja, hogy az érintettek száma összességében nem érte el egyetlen évben sem a 100 ezer főt.

A következő táblázat (2.) a regisztrált munkanélküliek 1999. évi számát és megoszlását területenkénti bontásban mutatja be, a júniusi helyzet szerint, amikor munkapiaci helyzetük a leginkább nyugvópontra kerül.

Az összes munkanélküliből a főiskolát végzettek részesedése átlagosan 1,8% volt. Kiugróan nagyobb értéket találunk Budapesten, Csongrád és Győr-Moson-Sopron megyékben, ahol elérte illetve meghaladta részesedésük a 3%-ot. Az egyetemet végzettek átlagát (0,7%) illetően hat megye volt számottevően kisebb (0,5%-nál alacsonyabb) részesedései, míg mindössze három megyében volt érdemben magasabb (1% vagy magasabb). Ezek megegyeznek a főiskolai diplomás munkanélkülieknél jelzett kiugró megyékkel, illetve a fővárossal. Az adatok szerint a kvalifikált munkaerővel jól ellátott területeken magasabb a diplomás munkanélküliek aránya függetlenül attól, hogy ott a munkanélküliségi ráta alacsonyabb-e. S fordítva: ahol szűkös a kvalifikált munkaerő kínálata, ott a magas munkanélküliségi ráta ellenére alacsony a diplomás munkanélküliek részesedése (lásd Borsod, Hajdú, Nógrád, Szabolcs megye adatait).

2. TÁBLA

A regisztrált munkanélküliek száma iskolai végzettségük szerint, megyénként, 1999 június

	8 általános és kevesebb		Szakképzés*		Gimnázium		Főiskola		Egyetem		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Budapest	9 794	32,8	14 478	48,6	3 772	12,6	1 157	3,9	639	2,1	29 840	7,6
Baranya	8 000	44,3	8 532	47,3	1 130	6,3	268	1,5	114	0,6	18 044	4,6
Bács-K	9 306	43,5	10 129	47,3	1 458	6,8	417	1,9	98	0,5	21 408	5,4
Békés	7 360	37,4	10 426	52,7	1 554	7,9	338	1,7	68	0,3	19 746	5,0
Borsod-A-Z	23 052	42,4	26 386	48,6	3 960	7,3	679	1,3	194	0,4	54 261	13,7
Csongrád	5 005	33,6	8 078	54,2	1 217	8,2	453	3,0	169	1,1	14 922	3,8
Fejér	6 210	42,2	7 137	48,8	983	6,7	251	1,7	81	0,6	14 662	3,7
Győr-M-S	2 801	43,7	4 727	54,3	764	8,8	263	3,0	101	1,2	8 656	2,2
Hajdú-B	13 769	44,1	14 321	45,9	2 427	7,8	454	1,5	205	0,7	31 176	7,9
Heves	6 269	41,8	7 180	47,9	1 130	7,5	326	2,2	88	0,6	14 993	3,8
Jász-N-Sz	9 087	42,6	10 290	48,2	1 539	7,2	342	1,6	81	0,4	21 339	5,4
Komárom-E	4 595	36,5	6 634	52,8	1 073	8,5	215	1,7	64	0,5	12 581	3,2
Nógrád	6 189	45,9	3 021	44,8	1 053	7,8	158	1,2	44	0,3	13 465	3,4
Pest	9 860	39,3	12 620	50,2	2 012	8,0	448	1,8	185	0,7	25 125	6,4
Somogy	6 928	45,0	7 231	46,7	980	6,4	235	1,5	69	0,4	15 443	3,9
Szabolcs-Sz-B	17 515	45,8	17 153	44,8	3 025	7,9	475	1,2	104	0,3	38 272	9,7
Tolna	5 380	43,2	5 942	47,5	937	7,5	465	1,3	57	0,5	12 481	3,2
Vas	2 486	36,6	3 545	52,0	553	8,1	167	2,5	57	0,8	6 808	1,7
Veszprém	4 305	36,7	6 210	53,0	881	7,5	239	2,0	95	0,8	11 730	3,0
Zala	3 813	40,6	4 643	49,1	683	7,3	208	2,2	72	0,8	9 419	2,4
Összesen	16 1724	41,0	19 1673	48,6	31 131	7,9	7 258	1,8	2 585	0,7	394 371	100,0

* Szakmunkásképzők, szakiskolák, szakközépiskolák és technikai végzettségek együtt.

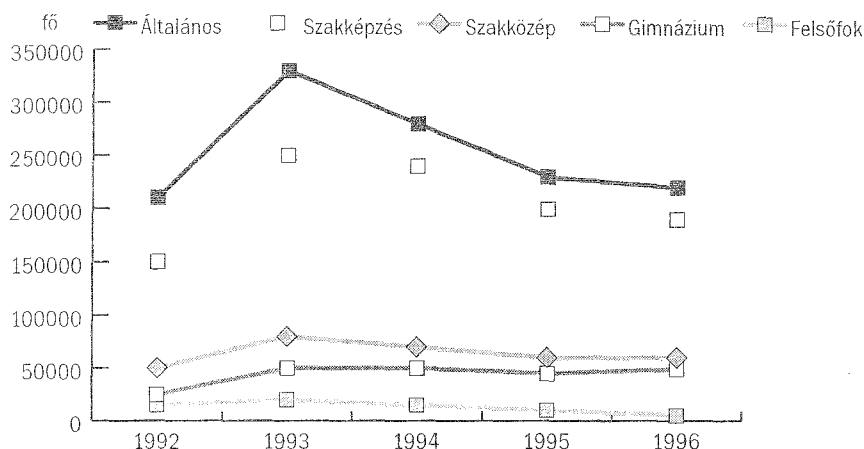
Forrás: Az OMMK 1999/7. sz. kiadványa 44. old. adatai alapján

Az abszolút számok azt mutatják, hogy összesen mintegy 10 ezer diplomás munkanélküli található az országban, háromnegyed részük főiskolai, negyedük egyetemi diplomával. Legnagyobb részük a fővárosban él (1796 fő), Borsod, Csongrád, Hajdú, Pest és Szabolcs megyékben, számuk 500 és 1000 fő között mozog. Jó elhelyezkedési esélyüknél fogva a tartós munkanélküliek aránya közöttük alacsony, 20% alatt marad.

Közülük a pályakezdők száma 874 fő volt, ami az összes pályakezdő munkanélkülieknek 3,6; az összes diplomás munkanélkülieknek kb 9%-a. A főiskolát végzettek aránya 2,8% (9,3%), az egyetemi diplomával rendelkezőké 0,8% (7,7%). A számok azt mutatják, hogy ez utóbbiak nagyobb eséllyel képesek elhelyezkedni.

1. ÁBRA

A különböző iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek számának alakulása

A diplomások munkapiaca nemzetközi összehasonlításban

A különböző időpontokban készült nemzetközi összehasonlító vizsgálatok szerint minél jobban kvalifikált egy munkavállaló, annál kevésbé kell számítani arra, hogy kedvezőtlen pozícióba kerül a munkapiacon, tehát hogy munkanélkülivé, netán *tartósan munkanélkülivé* válik.

A diplomások esetében a munkapiaci helyzetet kétféle arányszámmal mutatjuk be: egyszer azt nézzük, hogy a munkanélküliek között milyen arányban található meg; másszor a diplomások munkanélküliségi rátáját hasonlítjuk össze – egy-egy országon belül – a más iskolázottságúak rátáival, illetve országok között egymással.

A „diplomás” kifejezésen a felsőfokú képzés (tercier szint) valamely intézményében végzeteket értjük. E csoporton belül a nemzetközi statisztikai nyilvántartások további három alcsoportot különböztetnek meg:

- felsőfokú (tercier szinten) nem egyetemi fokozatú intézményekben végzetek;
- felsőfokon egyetemi vagy azzal azonos szintű intézményekben végzetek;
- egyetemi szintű végzettség után posztgraduális formában további/magasabb végzettséget szereztek.

A következő (3.) táblázat a munkanélküliek iskolázottság szerinti bontásából a diplomások részarányát szemlélteti a különböző országokban. A táblázatról leolvashatjuk, hogy a munkanélküli diplomások aránya a kilencvenes években zömében nem érte el a 10%-ot, hogy ezen belül országonként nem volt azonos mértékű a különböző diplomás csoportok részesedése, sőt az arányváltozások iránya is eltérő lehetett.¹

¹ A diplomások megbontása nem problémamentes az összehasonlításnál, hiszen pl. nem mindenütt működnek azonos jelentőséggel nem egyetemi szintű felsőfokú létesítmények, illetve a munkaerőállományban előfordulási arányuk különböző lehet a változások eltérő időpontjai miatt.

3. TÁBLA

Munkanélküliek közül a diplomások aránya nemzetközi összehasonlításban (%)

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Csehország	1.*	-	-	-	-	-	-	-
	2.*	4,1	3,0	2,2	2,4	2,6	2,2	3,0
Finnország	1.	5,3	5,4	.
	2.	4,4	4,7	.
Görögország	1.	.	.	9,2	9,8	10,8	12,4	12,7
	2.	.	.	11,2	10,4	11,0	10,4	10,6
Hollandia	1.	-	-	-
	2.	34,0	35,0	33,6
Írország	1.	4,7	5,4	6,3	6,5	6,1	7,2	6,8
	2.	2,4	2,8	3,6	3,3	3,8	3,8	4,0
Kanada	1.	20,7	22,1	23,1	25,0	25,0	25,7	26,2
	2.	6,1	7,4	8,3	8,8	8,9	9,3	9,3
Lengyelország	1.	.	2,6	2,4	2,3	2,2	2,3	2,3
	2.	.	3,6	3,1	2,8	2,3	2,3	2,3
Magyarország	1.	.	2,1	2,4	2,7	3,0	2,7	2,0
	2.	.	1,4	1,0	1,1	1,1	1,4	0,8
Németország	1.	5,6	6,2
	2.	0,6	7,3	7,4
Olaszország	1.	.	.	0,5	0,6	5,4	0,6	.
	2.	.	.	3,9	4,7	6,4	5,7	.
Spanyolország	1.	4,1	4,7	5,5	6,3	9,9	.	7,3
	2.	8,3	7,7	7,9	8,7	8,1	.	11,5
Svédország	1.	6,0	6,9	7,0	7,5	5,8	8,1	9,1
	2.	5,2	5,2	5,2	6,0	.	5,8	5,3

*1 felsőfok nem egyetemi szintű végzettséggel, 2 egyetemi szintű vagy magasabb végzettséggel

Forrás: ILO Yearbook of Labour Statistics 1998. (530–550.old.)

A jellemzőtől eltérő eseteket közelebbről is megnézve – ilyen Kanada nem egyetemi szintű diplomásainak kiugróan magas aránya, vagy Hollandia nagyon magas egyetemi szintű részesedése – a szokásostól különböző körülményeket találunk. (Kanadában például a 25–29 éves népességnek 26,2%-a már 1991-ben is a tercier szinten végzett, s a hallgatók nagyobb része nem egyetemi szintű, gyakorlati képzést szerzett, akiknek munkába állása nehézkes, egyre több problémát okoz. Míután szakképzettségük konkrét irányú, kvalifikációs területük viszonylag szűk, ezért beilleszkedésük gyakran átképzésben való részvételt tesz szükségessé.)

A következő (4.) táblázat a különböző iskolázottságúak, ezen belül a férfiak és nők munkanélküliségi rátáját hasonlítja össze. A táblázatban szereplő országok jelentős részében a legalacsonyabban iskolázottak között a nők munkanélküliségi rátája a magasabb, és az egyetemi diplomások közül is a női ráta magasabb; míg a nem egyetemi diplomás nők csak ritkán rendelkeznek a férfiakat meghaladó munkanélküliségi rátával.

4. TÁBLA

Munkanélküliségi ráta változatai a megszerzett iskolai végzettségi szint és nemek szerinti bontásban a 25–64 éves népesség körében, az 1996-os évben

		Középfokú végzettségénél kevesebb	Felső-középfokú végzettséggel	Nem egyetemi felsőfok	Egyetemi szintű végzettség	Átlagos érték
Ausztria	Férfi	6	3	2	2	4
	Nő	6	4	2	3	4
Brazília	Férfi	4	4	x	2	4
	Nő	6	7	x	3	6
Csehország	Férfi	12	2	x	1	2
	Nő	7	3	x	1	4
Egyesült Államok	Férfi	11	6	4	2	3
	Nő	11	4	2	2	4
Egyesült Királyság	Férfi	15	8	5	4	8
	Nő	7	6	3	3	5
Finnország	Férfi	20	15	10	6	15
	Nő	23	15	8	6	16
Franciaország	Férfi	13	8	6	6	9
	Nő	17	12	6	9	13
Hollandia	Férfi	6	3	x	3	4
	Nő	9	6	x	4	6
Írország	Férfi	16	6	5	3	11
	Nő	19	8	6	4	10
Kanada	Férfi	13	9	8	5	9
	Nő	13	9	8	6	8
Magyarország	Férfi	15	8	x	2	9
	Nő	11	7	x	2	7
Németország	Férfi	16	8	5	5	8
	Nő	13	10	8	5	10
Olaszország	Férfi	7	6	x	5	7
	Nő	14	11	x	10	12
Portugália	Férfi	6	5	3	3	5
	Nő	7	7	3	3	7
Svédország	Férfi	11	10	7	4	9
	Nő	11	9	4	4	8
Thaiföld	Férfi	1	1	1	1	1
	Nő	2	1	1	1	1
Törökország	Férfi	4	4	x	3	4
	Nő	3	13	x	5	4
Új Zéland	Férfi	8	3	4	2	5
	Nő	6	4	2	3	4

Török adat 1997

Forrás: OECD

A tercier szintűek rátája a legalacsonyabb minden vizsgált országban, szinte mindeütt jóval 10% alatt maradt, míg a szekunder szinten végzetek közül három országban (Finn-, Lengyel-, és Spanyolországban) a férfiak és a nők együttes értéke is meghaladta a 10%-ot. A legkevesbé kvalifikáltak rátái 16 országban 10%-on felül vannak, ezek közül öt országban elérték illetve meg is haladták a 15%-ot.

A munkanélküliség átlagos szintje és a diplomás munkanélküliségi ráta között nem található feltétlenül szoros kapcsolat. Van ahol mindkét érték magas (pl. Spanyolországban), de van ahol a magas átlagos rátahoz relatíve alacsony diplomás ráta tartozik (Írország, Lengyelország, Svédország stb.) Viszont a kirívóan alacsony átlagos értéket könnyen eléri a diplomás ráta magassága ott (lásd pl. Svájc, Törökország), ahol a strukturális munkanélküliség aránya is jelentős, ami a diplomásokat is sokszor érinti.

5. TÁBLA

Európai országok gazdaságilag aktív népességéből a diplomás munkanélküliek rátája 1996-ban

	Átlagosan	Egyéb felsőfok	Egyetemi szint		Magasabb szint
Ausztria	4,1	2,7	2,4		-
Csehország	3,8	-	-	-1,0-	
Dánia	6,9	4,8	4,3		4,1
Finnország	17,0	10,2	-	-6,4-	-
Görögország	10,0	14,4	8,3		5,6
Hollandia	6,6	-	4,4		0,0
Írország	11,9	5,9	3,8		3,0
Izland	3,7	1,8	0,8		1,3
Lengyelország	12,3	8,5	-	-	2,8
Magyarország	10,0	3,0	2,4		-
Norvégia	4,9	3,1	2,7		2,6
Olaszország	12,3	11,8	7,7		3,3
Oroszország	9,5	-	-	-1,6-	-
Portugália	7,1	4,1	4,6		2,6
Románia	6,7	2,9	-	-2,4-	-
San Marino	3,5	6,3	7,1		7,2
Szlovákia	13,1	-	-		-
Szlovénia	7,3	4,4	1,8		0,0
Spanyolország	22,9	23,0	16,6		4,8
Egyesült Királyság	8,3	4,1	-	-4,1-	-

Forrás: World Employment Report 1998–99 (244. old.)

Összességében megállapítható, hogy a felsőfokú tanulás tömegesedése munkapiaci kiegyenlítődéssel járhat együtt, ami azt jelenti, hogy a diplomások privilegizált munkapiaci pozíciója fokozatosan teret veszít, ami a munkanélkülivé válás esélyeit illeti. A kvalifikációs különbségekből eredő elhelyezkedési esélyek differenciái viszont stabilizá-

lódni látszanak, hiszen a tartós munkanélküliség réme mindenekelőtt az ismeret és képzettséghiányos, gyengén kvalifikált munkavállalói csoportokat fenyegeti elsősorban. Ezt a megállapítást több, a munkanélküliség időtartamára vonatkozó vizsgálat is alátámasztja (Vámos 1997). A diplomások munkanélküliségi rátait szintenként felbontva kezeli az 5. táblázat.

Prognózis: a diplomások iránti kereslet várható alakulása

A munkaerő-kereslet távlati előrejelzése már csak azért sem adhat pontos képet egy jövőbeni munkapiacról, mert nem képes hosszú időtávra előre pontosan és biztonságosan leképezni a gazdasági fejlődés vonulatát. Nem tudja megmondani, hogy mikor következnek be olyan időszakok a gazdasági életben, amikor az az előzetesen szükségesnek ítélt munkaerőt nem lesz képes teljes mértékben fölhasználni, ez esetben tehát megjelenik a munkanélküliség, előre nem látható struktúrában. Avagy előre nem látható tényezők hatására olyan kedvező növekedési kombinációk jöhetnek létre, amelyekben az előre jelzett kínálat kevésnek bizonyul, az előzetesen szükségesnek vélt képzés alapján időleges szakemberhiány alakul ki. (Jól mutatják ezt a szituációt a 80-as években előbb 1995-re, majd az ezredfordulóra készült prognózisok és a jelen állapot egybevetései.)

A képzési méretek orientálásához a munkaerő-szükségleti prognózis csak egy számítási alapot jelent. A képzési szükséglet lényegében nem más, mint utánpótlási ill. hiánypótlási igény, hiszen a mindenkori munkaerő-állomány szintentartása érdekében folyamatosan pótolni kell a demográfiai változások miatti csökkenéseket (időskori nyugdíjazás, halálozás), és az időszakos kieséseket (gyermeknevelés, betegség, rokkantság). Ezen túlmenően elő kell teremteni – amennyiben erre igény mutatkozik – az állomány növekedési többletét. A képzési potenciál tapasztalati alapon, illetve a demográfiai előrejelzések felhasználásával jól nyomon követhető. Kevésbé könnyen jelezhető előre a mobilitási veszteség, ami pedig súlyos lokális vagy szakmai strukturális problémákat okozhat.

Az Emberi Erőforrások Távlati Fejlesztési Bizottság által készített prognózisok eredményeinek középpontjában a diplomásokkal szemben támasztott keresleti előrejelzés áll, mondván „... a diplomások képzése növekvő szerepet játszik a munkapiaci egyensúly jövőbeni alakulásában” (Tímár 1996). Ennek a közlésnek nyomán tekintjük át a felsőfokon végzett szakemberek 2010-re várható struktúráját, illetve a méretbeli és szerkezeti elmozdulásokra vonatkozó elgondolások következtetéseit (6. táblázat).

A prognózis azért állította középpontjába a felsőfokon végzett szakembereket, mert nálunk a 90-es évektől kezdődően indult meg a felsőoktatás tömegesedése. A 15%-ot meghaladó részvételi aránnyal lassan felzárkózunk az ún. fejlett (európai) felsőoktatási rendszerek közé. Másfelől előbb vagy utóbb tudomásul kell venni, hogy diplomás-kibocsátásunk többségében túlspecializált szakképzésre szerveződött, ami által a pályakezdők viszonylag könnyen beilleszkednek az egyes munkakörökbe, de hosszú távon viszonylag gyenge lesz munkapiaci pozíciójuk. S egyre szűkebbé válik az az intervallum, amin belül megfelelő tevékenységet találhatnak magunknak, ténylegesen hasznosítva felkészültségüket.

6. TÁBLA

A felsőfokon végzettek iránti keresleti előrejelzés 2010-re (ezer fő)

	Műszaki	Mező- gazdasági	Egész- ségügyi	Pedagógus	Jogász	Gazdasági -kereskedelmi	Egyéb	Összesen
Szakköziskolai	46,0	5,0	17,0	17,0	5,0	61,0	34,0	185,0
Főiskolai	54,0	5,0	18,0	116,0	8,0	64,0	27,0	292,0
Nem egyetemi együtt	100,0	10,0	35,0	133,0	13,0	125,0	61,0	477,0
Egyetemi	68,0	6,0	67,0	100,0	22,0	59,0	46,0	368,0
Felsőfok együtt	168,0	16,0	102,0	233,0	35,0	184,0	107,0	845,0

Forrás: Tímár, 1997. 9–10. o.

A diplomás kereslet várhatóan 845 ezer fő lesz 10 év múlva a prognózis szerint. Ennek jó része az 1995-ben is meglévő álláshelyeket jelenti, amelynek betöltői már az előrejelzés kezdetén is állományban voltak, s akik közül az időszak végéig sokan eltávoznak. A 15 évre szóló utánpótlási szükséglet teszi ki a képzési szükséglet egy részét – ez a számítások szerint 192 ezer fő –, a további 257 ezer fő pedig a kereslet várható növekedéséből eredő új igény. A felsőoktatási kibocsátással szembeállítható szükséglet volumene tehát 1995 és 2010 között 450 ezer fő (lásd 7. táblázat).

7. TÁBLA

A felsőoktatás iránti igény 1995 és 2010 között

	Műszaki	Mező- gazdasági	Egész- ségügyi	Pedagógus	Jogász	Gazdasági -kereskedelmi	Egyéb	Összesen
A kereslet változása	46,0	4,0	44,0	12,0	17,0	92,0	42,0	257,0
Halálozás (-)	13,1	1,2	5,5	19,4	1,8	8,9	6,9	56,8
Vándorlási egyenleg (+)	5,4	0,5	3,2	10,2	1,0	4,7	3,5	28,5
Továbbtanulás (-)	3,4	0,2	1,3	9,4	0,4	3,3	1,8	19,8
Inaktivitás (-)	30,9	3,2	15,1	51,5	4,5	24,4	14,3	143,9
Utánpótlási szükséglet együtt	42,0	4,1	18,7	70,1	5,7	31,9	19,5	192,0
Képzési igény összesen	88,0	8,1	62,7	82,1	22,7	123,9	61,5	449,0

Forrás: Tímár, 1997. 10. o.

Ha ezt a számított képzési igényt egyenletesen elosztjuk 15 évre, akkor a felsőoktatásban évenként mintegy 30 ezer fő kibocsátásával kellene számolni, kizárólag a szakemberszükséglet kielégítése céljából. Az 1995-ös, illetve a jelenlegi továbbtanulási mértékkel mérve vajon hogyan elégíthető ki a fenti szükséglet?

Az 1995. évben a nappali tagozatos felsőoktatásban 20 024 fő, az esti-levelező tagozaton további 6 213 fő szerzett oklevelet. Ennek a kibocsátásnak az alapját a kb. 18 000 fős nappali tagozatra felvettek száma jelentette.

Az 1995–96-os tanévben a felvételek száma nappali tagozaton mintegy 35 ezer főre emelkedett, és az esti-levellező képzés 6 ezer fő körül mozgott. Ez összességében 41 ezer főnyi hallgatót jelent egy évfolyamon, ami a jelenlegi lemorzsolódási aránnyal számolva kb. 38 ezer fő évenkénti kibocsátását teszi lehetővé; ez 15 év alatt 570 ezer fő.

A hivatkozott prognózis 539 ezer főnyi kibocsátással számolt, ami 36 ezer fő kibocsátását feltételezi évente. (Ez 12%-os lemorzsolódási kulcs használatából következik.) A felsőoktatási felvételek kialakult szintje azt mutatja, hogy a felsőoktatás összes nappali hallgatóinak létszáma 150 000 fő körül mozog, ami a megfelelő korosztálynak (alacsony létszámú, 110–120 ezer fő körüli korosztályokat alapul véve) 25–30 százalékát teszi ki. Ez a szám a fejlett országok által már ma meghaladott arányszámnak felel meg. A következő táblázat (8.) az igények teljesítésének fenti változatát szemlélteti.

8. TÁBLA

A felsőoktatással szemben prognosztizált igény és a feltételezett kibocsátás viszonya 2010-ig (ezer fő)

	Műszaki	Mező- gazdasági	Egész- ségügyi	Pedagógus	Jogász	Gazdasági -kereskedelmi	Egyéb	Összesen
Igény	88,0	8,1	62,7	82,1	22,7	123,9	61,5	449,0
Kibocsátás	118,0	35,7	51,2	204,6	16,6	63,8	49,1	539,0
Egyenleg (+,-)	+30,0	+27,6	-11,5	+122,5	-6,1	-60,1	-12,4	+90,0

Forrás: Timár, 1997. 11. o.

A bemutatott távlati szükségleti prognózishoz képest a kínálat összességében 90 ezer fős többletet „képez”, a felsőoktatás szintentartásával, ami évi 6000 fő diplomás többletet visz a piacra. Ezt a többletet ugyan még a prognózis készítői sem tartják katasztrofálisnak, hiszen az igények pontosságát senki nem szavatolhatja. A jelentkezők száma összességében évről-évre így is jelentősen meghaladja a felvettekét, és a minőségi előrehaladáshoz szükséges szakszerűségi követelmények sokkal inkább többletképzést követelnek, mint szakemberhiányt.

Nagyobb problémákat rejt magában az igény és a kibocsátás szakirányok szerinti eltérése, mert három szakterületen jelentős többletképzés, máshol pedig hiány várható (8. táblázat). A műszaki és a mezőgazdasági diplomások többletképzésének megítélése már hosszabb idő óta szakmai viták tárgya Magyarországon. A pedagógiai többletképzés nyilvánvalóan a demográfiai folyamatokból következő tanulólétszámok csökkenésének és a képzési inerciának együttes következménye.

A következő táblázat a kilencvenes évek első felének nemzetközi adataihoz hasonlítva a magyar diplomás ellátottságot (9. táblázat). A műszaki végzettségű diplomások aránya mindenütt sokat nőtt, de Magyarországon ezt a növekedést is meghaladóan emelkedett, a 2010-es „mérlegelt” ellátottsági adat pedig már visszafogott növekedéssel számol. A pedagógusellátottság nálunk és másutt is az 1980-as állapotot tartósította, elsősorban demográfiai okok miatt: 2010-re is azonos értékkel számolnak. A jogi foglalkozásuk aránya is nőtt, máshol kismértékben, nálunk elég jelentősen. A

gazdasági típusú szakemberképzés jelentős növekedését mutatja a 2010-es becslés, de a mérlegelt változatban közel felére csökkentik az ellátottsági mutatót.

9. TÁBLA

Ezer foglalkoztatottra jutó diplomások száma szakmai csoportok szerint, 1990 körül

	Nemzetközi*		átlag	1994-tény	Magyarország	
	minimum	maximum			becslés**	mérlegelt**
Műszaki	15,0 (D)	27,6 (D)	20,2	31,0	72,7	40,4
Egészségügyi	6,0 (NL)	10,9 (SF)	8,0	8,3	10,2	10,2
Pedagógiai	31,1 (D)	63,0 (N)	42,9	51,1	51,2	51,2
Jogi	1,4 (F)	5,2 (GB)	3,6	4,2	4,8	4,8
Gazdasági	.	.	.	21,3	77,1	40,4
Egyéb szolgáltatói	.	.	.	15,0	23,5	23,5

*A számok utáni betűk országjelek; ** 2010-re
Forrás: Timár, 1996, 1007.old.

A nálunk található magas felsőfokú ellátottság fő oka a közép- és felsőszintű szakemberek közötti hiányos munkamegosztás, és az a körülmény, hogy a rendre elmaradó műszaki fejlesztéseket, gépesítéseket diplomásokkal váltották ki. A helyzet továbbá a vezetési-szervezési módszerek hiányosságaiból, elmaradott módszereiből következik. A 10. táblázat néhány, a munkamegosztásra jellemző arányszámot mutat be nemzetközi összehasonlításban.

10. TÁBLA

A mérnökök és az orvosok munkamegosztásának mutatószámai a 80-as évek első felében

	1000 mérnökre		1000 orvosra jutó		Az „együtt”-ből diplomás
	jutó technikus	ápoló	asszisztens	együtt	
Belgium	249	361	39	400	146
Finnország	241	545	83	628	.
NSZK	180	301	325	626	.
Franciaország	161	304	53	357	148
USA	125	-	.	.	.
Magyarország	125	163	108	271	10
Nagy Britannia	86	607	41	648	370
Ausztria	-	237	70	307	70

Forrás: Révész, 1992 39, 44. old.

Jól látható, hogy mind a műszaki felsőfokúak, mind az orvosok jóval kevesebb középszintű ill. más végzettségű felsőfokú partnerrel dolgoznak, mint másutt. Nagy Britanniában és NSZK-ban is relatíve alacsony mértékű az orvosellátottság, de több mint hat segítő jut egy orvosra. Különösen jó a helyzet Franciaországban, mert ott az orvosellátottság is kiemelkedő és a munkamegosztás is élenjáró. Magyarországon az egészségügyi orvost-segítő diplomások aránya különösen alacsony, amit többlet-orvosszám pótol.

Végül tekintsük át a hazai felsőfokú szakemberellátottságot az 1994-es adatok, és a 2010-es helyzetet a mérlegelő prognózis alapján (lásd 11. táblázat).

11. TÁBLA

Néhány főbb szakterületen a tízezer foglalkoztatottra, vagy lakosra jutó szakemberek száma az 1994-es tények és a 2010-es mérlegelt prognózis szerint

	1994	2010	Növekedési arány
Ipari és építőipari foglalkoztatottakra jutó műszaki (mérnök)	657	801	1,22
Ipari és építőipari foglalkoztatottakra jutó műszaki, számítástechnikai és természettudományi együtt	802	1202	1,50
Mezőgazdasági foglalkoztatottakra jutó mezőgazdasági	293	502	1,71
Összes foglalkoztatottra jutó gazdasági	213	404	1,90
Összes foglalkoztatottra jutó jogász	42	48	1,14
Összes foglalkoztatottra jutó számítástechnikai és természettudományi	51	123	2,41
Lakosságra jutó orvos, fogorvos, gyógyszerész	34	46	1,35
Lakosságra jutó összes egészségügyi	56	101	1,80
Lakosságra jutó személyi, humán és egyéb szolgáltató együtt	62	106	1,71
5-19 éves fiatalra jutó pedagógus	1000	1310	1,31

Forrás: Révész, 1992 39, 44. old.

A növekedési arány a legmagasabb a számítástechnikai és természettudományi szakembereknél (2,4-szeres), kiemelkedő növekedés várható még a gazdasági, az egyéb szolgáltató és a mezőgazdaságiak megfelelő ellátottsági mutatóinak tekintetében is.

Az ellátottsági arányok értékelésénél szem előtt kell tartanunk, hogy a prognózis az egyes szakmai csoportok becslésénél a jelenlegi iskolázási méretekkel számolt, s úgy tűnik, hogy ez több, mint elégséges a megfelelő ellátottsági szintek eléréséhez.

Munkapiaci kihívások és az alkalmazkodás

Nagyon sok érv szól amellett, hogy minden várható és elkerülhetetlen ellentmondás ellenére *nincsen más út, mint a felsőoktatás tömegesedésének, majd általánossá válásának tudomásul vétele, sőt elősegítése*. Nem árt azonban a várható gondokkal szembenézni, s lehetőség szerinti elkerülésük módozatain gondolkodni, majd ennek érdekében mindent meg is tenni.

A jövőbeni munkapiaci egyensúly megteremtése elsődlegesen az oktatási rendszer megfelelő reagálásán múlik. A gazdaság normális fejlődését, a foglalkoztatás racionalitását feltételezve a szakképzési rendszer felzárkózásán van a sor, hogy sikerüljön eddigi európai és nemzeti értékeink megtartásával igazodni a fejlett világban már megindult változásokhoz. Sok követelményt lehet a szakképzési rendszer fejlesztésével és ezen belül a felsőoktatással szemben támasztani, hogy ez a szükséges fejlesztő tevékenység valóban eredményes lehessen. Ezen követelmények közül ebben a tanulmányban csak néhányat emelünk ki, azokat amelyekket húzóerőként tartunk számon.

Ilyenek:

- a korszerű munkamegosztás kialakítása az iskolai képzés és a felsőoktatás között,
- a szakképzési struktúrában és a bizonyítványok jogosító hatályában az ismeretek konvertálhatóságának és helyettesíthetőségének figyelembe vétele,
- a minőség és szakszerűség mint a rendszer fenntartóereje.

A graduális és posztgraduális feladatok szétválása: a képzési méretek és a piaci igények újszerű felmerülésének kérdései

Minél nagyobb jelentőséggel bír az oktatási rendszerben a munkaerő felkészítésének feladata, annál szorosabbá és közvetlenebbé válik a képző intézmények kapcsolata a piaccal, a gazdasággal. Ha arra a kérdésre akarunk válaszolni, hogy megoldható-e az ilyen közvetlen kapcsolat az iskolarendszerű képzésekben, és hogy javára válik-e ez az oktatásnak, akkor egyértelműen nemmel válaszolunk. Egy oktatási intézmény ugyanis csak úgy tud a piaci követelményeknek eleget tenni, ha minél konkrétabb szakismeretek átadására vállalkozik, ez azonban elveszi az időt és a teret az általánosan képző tudományos ismeretektől, és a képzés többi járulékos céljának teljesítésétől.

További kérdés, hogy eme áldozatok árán teljesíteni tudja-e az iskola a konkrét piaci követelményeket. Erre a kérdésre a 20. század második felének hiábavaló igyekezete adja meg a választ, ami egyértelműen bizonyította, hogy a piaci igényekhez történő igazodás elmélyítette és világméretűvé szélesítette ki az iskolák működésének válságát.

Az iskolarendszerek tartós kudarcának egyik oka az ún. tömegesedés jelensége, amely egyrészt fokozza az egyre növekvő szolgáltatás pénzigényét, másrészt önmagában véve elkerülhetetlenné teszi az iskolai munka klasszikus mércén mért színvonalának csökkenését. Miután a szakemberképzés feladatát meg kell oldani, ezért – elsősorban az iskolák megtartása érdekében – ezt a feladatot egyértelműen az iskolán kívüli szférába kell teljes egészében áthelyezni.

A szakképzés helyének vázolt elmozdulása minden jelzett változatban bekövetkezhet, természetesen kisebb módosulással. A magas kormányzati kiadások kedveznek a középfokú képzés megerősödésének, és a 14–18 éves korig tartó iskolázás aránya a következő évtizedekben 70–80 százalékos lehet. Így felső-középfokon egyre inkább bent maradnak a szakmai képzés növendékei, általános képzettségükkel mintegy megalapozva majdani szakirányú felkészítésüket. Ezt a tendenciát támasztják alá az EU országokban lezajlott reformok is (Vámos, 1999). Bár a Közösség nem ír elő változtatási követelményeket az egyes országok számára, de oktatáspolitikai irányelveinek egységesítő hatása mindenütt tettenérhető. Ma már a tagországok csaknem mindegyikének alsó középfokú képzéséből (14 éves korig) kiszorul a szakképzés, és a vele együtt járó differenciálódás. Megállapítható az is, hogy az ún. horizontális felső-középszintű szakképzés szinte összezsúszik a tercier fokozattal, tehát a felsőfokú képzéssel, ami néhány szakma esetében hivatalosan is átkerül a felsőoktatásba, vagy esetleg a középfokú intézmények képzési idejét nyújtja meg.

A felsőoktatási létszámnövekedés üteme lassul ugyan, de a növekedés folytatódik; a gazdasági korlátok és az elhelyezkedés lehetősége szerint többnyire a rövidebb képzési idejű formákban. A növekvő tanulói-hallgatói létszámok és az oktatással szembeni

minőségi követelmények arra szorítják az oktatáspolitikát, hogy próbálja meg az állami kiadásokat a privátszféra magasabb tehervállásával csökkenteni. Erre pedig legkézenfekvőbb lehetőség a felkészítés konkrét mozzanatait az érdekeltek kezére adni. Így adott lenne a finanszírozás kettőssége, a magánoktatási kínálat a piaci intézmények bekapcsolódásával megsokszorozódna, s a felnőttképzés részévé válna.

Az életpálya egészét végigkísérő tanulási folyamat, mint alapelv a felnőttoktatás rendszerének kiépülését igényli. Az emberiség történetét végigkísérő, sokban spon-tán szerveződésű oktatási akciók mára már nélkülözhetetlen szerepköröket alakítottak ki, megfelelő iskolarendszeri csatlakozás és jórészt hitelesítési eljárások nélkül. Ha a permanens képzés követelményét komolyan akarjuk venni, meg kell teremteni annak színhelyeit, módjait, formáit, körülményeit. Következésképpen a felnőttoktatás egyik legjelentősebb része a szakképzés lesz, a már ma megtalálható munkahelyi kiegészítő és minősítő képzésekkel, az át- és továbbképzés állami, területi vagy privát szervezeteivel, a munkapiaci képzést folytató centrumokkal. Ezek ma még nem képeznek összefüggő cél- és feladatrendszert, csak esetlegesen kapcsolódnak az iskolákhoz és egymáshoz.

Az iskolarendszerű felsőoktatásban kiegyenlített fejlődés várható az egyetemi és a főiskolai képzés között, a rövidebb képzési idejű forma felé lassú eltolódás képzelhető el a kevésbé modern, csökkenő presztízsű egyetemi szakok terhére.

A felsőoktatásban is oldódnia kell a szakmai specializációnak, hogy az egyre szélesebb szakmai műveltségi alapokra helyezett elméleti képzés és annak többirányú gyakorlati kipróbálása nyerjen teret. A konkrét munkakörök igényét szolgáló szakosítás, az interdiszciplináris, a vezetői és tudományos képzés az oktatás negyedik szintjévé áll össze, önálló és nélkülözhetetlen intézménnyé fejlődik, mintegy dimenziót adva az élethosszan tartó tanulásnak.

Ezzel az átszerveződéssel lehet eleget tenni az elitképzés fennmaradásának, ami nélkül megszűnne az a húzóerő, amire szükség van a kiemelkedő képességű emberek kibontakozásához, s ami a tömegesedéssel együttjáróan a harmadik iskolázási szinten a csúcsteljesítmény megszűnésével háttérbe szorulna. Másoldalról egyre kevésbé fér bele minden ismeret az eddigi időkeretbe, s a graduális képzési idő további meghosszabbítása nem jelenthet reális alternatívát.

Ugyanakkor a feladatok kihelyezésével megnő a gazdasági szervezetek bevonása az oktatás finanszírozásába, s egyúttal a feladatok és a ráfordítások összehangolásának esélyei is növekednek. Az ellenőrzés lehetőségei pedig egyszerűsödni fognak.

Az iskolai képzés stabilitása: a konvertibilitás erősödése

Ha már elkerülhetetlen az ismeretek piacosodása, akkor annak minél jobban megfelelő oktatás kiépítésére kell törekedni. Az oktatás rendszerén belül az iskolai képzés erre nem megfelelő terep, ezért a konkrét szakmai felkészítést egy kifejezetten ezt szolgáló intézményi keretben kell kialakítani a felnőttoktatás keretein belül – foglaljuk össze vizsgálódásunk eddigi eredményeit.

Mennyire szabadulhat fel ezáltal az iskolai képzés és benne a felnőttoktatás a nyomasztó piaci korlátok alól? Milyen mértékben változnak meg működésének céljai, és

ezek mennyiben hatnak a működési feltételek alakulására? Ebben a fejezetben megpróbálunk ezekre a kérdésekre feleletet adni.

A felsőoktatás legfőbb célja a jövőben is a szakképzés marad még akkor is, ha a felkészítés során a minél általánosabban érvényes, viszonylag stabil elemek bővítésére lehet majd törekedni, a kurzusok programját e célkitűzéseknek megfelelően átépíteni, kibővíteni. Azonban a továbbra is bizonyos szakirányok szerint elkülönülve képző intézményekben a felkészítés eredményességét célszerű tovább javítani. Mind használhatóbb munícióval kell a felsőoktatásban résztvevőket ellátni, akár az első munkába állásról, akár az életpálya egészéről legyen is szó. S ez rendkívül nehéz feladat. A túl konkrét, nagyon specializált tudásanyag, bár a közvetlen elhelyezkedést sokszor segíti, de sok esetben a munkába állás esélyeit leszűkíti, tehát rontja. Még kevésbé használható az ilyen tudás az életpálya egészében, a ráképzések vagy a szakmaváltások megalapozásában. A túl általános tudást nyújtó, elvont képzés viszont megnehezíti a piacra lépés mozzanatát, ugyanakkor az időtálló, szélesebben érvényesíthető ismeretek az életpálya egészére megfelelő muníciót adhatnak. Nem egyszerű tehát olyan oktatási programokra kialakítani, hogy azok egyszerre adjanak a konkrét szakmai ismereteket, de emellett konvertibilisek és hosszú távon is felhasználhatók, emellett a felnőttképzés rendszerével könnyen összekapcsolhatók legyenek.

A nemzetközi porondon egyre inkább erősödik a verseny a felsőoktatási intézmények között – egyelőre még csak nemzeteken belül, de rövidesen nemzetek között is –, és a nyertesek azok lesznek, akik a legjobban fogják a fenti dilemmát megoldani.

A munkapiaci alkalmazkodóképesség *egyik fejlesztési lehetősége* a foglalkozások természetének felhasználása a képzésben. Ezek közül az egyik a *szakmai* ismeretstruktúra *konvertibilitásból* származó különbségek figyelembevétele, a másik pedig az egyes szakmacsoportokhoz tartozó munkakörök *eltérő helyettesíthetőségének*² ismerete.

Kutatási eredmények igazolták (Vámos 1989), hogy az egyes diplomás foglalkozások, foglalkozási csoportok eme két tulajdonságukat illetően eltérnek egymástól, és legalább négy csoportba sorolhatók:

- 1) könnyen helyettesíthető és jól konvertálható foglalkozások (pl. közigazgatási, gazdasági, pedagógiai);
- 2) könnyen helyettesíthető, de kevésbé konvertálható foglalkozások (pl. könyvtáros, népművelő, újságíró);
- 3) nehezen helyettesíthető, de jól konvertálható foglalkozások (pl. jogi, műszaki, mezőgazdasági);
- 4) nehezen helyettesíthető és kevésbé konvertálható foglalkozások (pl. orvos, művész).

Nyilvánvaló, hogy legkedvezőbb a munkapiaci helyzet az elsőként feltüntetett foglalkozási körben, hiszen ott sem a szakember-hiány, sem a többlet nem vezethet elvileg óriási tragédiákhoz, és a felnőttoktatás igénybevételével a kisebb zökkenők elviselhető időtávokon belül elsimíthatók.

² A helyettesíthetőség kevésbé flexibilis kategória, sajnos a konvertálhatóság ellenében hat, mivel egy adott szakmai ismeretanyag kizárólagosságát abszolútizálja és írja elő adott munkaköröknél.

Mivel a helyettesíthetőség foka a foglalkozások képzettséggel szembeni kritériumainak függvénye, így nagyon nehezen változtatható tényező. Ugyanakkor a szakismeretek konvertibilitásának fokozása erősen függ magától a képzéstől, az oktatott ismeretanyag összeállításától, a képzés törekvéseitől.

A különböző *iskolai fokozaton* felkészült szakemberek közül a leginkább konvertálható képzettséggel a gimnáziumokban érettségizettek és általában a felsőfokon végzettek rendelkeznek. A gimnáziumi oktatás nem szűkít le, csak megalapoz, a felsőszintű végzettség pedig szintjénél fogva az alacsonyabb képzettségi igényű munkakörökbe eleve elég jól konvertálható, de vannak köztük természetes konvertibilitással bíró, nagy létszámú szakmacsoportok is (mint pl. a pedagógus, műszaki).

A diplomások munkapiacának további sajátossága, hogy keresletük alakulásában döntő szerepet játszik az állam. A közigazgatás központi- területi- és helyi apparátusainak munkakörei és a közszolgáltatások világszerte felszívják a diplomások nagy részét, akiknek foglalkoztatási körülményeit leginkább az ország helyzete, kereseteiket a költségvetés mindenkori lehetőségei befolyásolják. Az állami foglalkoztatás bizonyos mértékig stabilizálja és kiszámíthatóvá teszi az irántuk támasztott keresletet, és a közszolgálat ismeretigényét tekintve jól helyettesíthető munkaköröket jelent számukra. A köztisztviselői munkához szükséges többlet ismeretek pedig a specializáció keretében könnyen és rövid idő alatt elsajátíthatók.

Kevésbé stabil és nagyon differenciált pozíciókat foglalnak el a diplomások a privátszférában, ahol az alkalmazotti besorolástól a különböző vezetőpozíciókon át a vállalkozásokig számtalan karrier lehetőségük kínálkozik: a mindig „pótolhatatlan” menedzseri poszttól a csak konjunkturális időszakban megbecsült pszichológiai vagy művészeti foglalkozásokig.

Az iskolai oktatásfejlesztés szerepe kiemelkedő lehet a ma ún. kevéssé konvertálható szakmai ismerettel rendelkező foglalkozásokra felkészítés átdolgozásában, miáltal a konvertibilitás foka az ismeretanyag változtatása, bővítése révén bizonyos mértékig növelhető.

A másik fő törekvés az iskolai és a felnőttképzés tartalmi összerendezése, egymásra épülésének koordinálása lehet, miáltal a szakképzés valóban kiteljesedhet, és helyére kerül az oktatási szolgáltatás egész rendszerében.

A méretek alakulása és a minőség jelentősége

A felsőoktatás tömegesedése munkapiaci oldalról sem akadályozható folyamat, sőt ma már jól kirajzolódik, hogy az emberi tudás a gazdasági növekedés legfőbb elemévé válik. Mindebből az következik, hogy az iskolarendszer mai kereteibe egyre többen és egyre hosszabban kerülnek bele még akkor is, ha sikerül a nem iskolarendszerbe való feladatokat innen kihelyezni, és a hangsúlyt az ismeretátadás mozzanatáról az ismeretelsajátítására tenni.

Sőt, a konkrét és piaci gazdasági függőségi kapcsolat áttételessé válásával megszűnik az iskolai felvételek keresleti korlátja, s reményeink szerint ez átkerül a felnőttképzés terebélyesítésébe, ahol a gazdasági igények közvetlen motiváló erőként állandóan tettenérhetők. A gazdasági szempontú korlátozást ez esetben kizárólag a minőség

igénye helyettesítheti, ami viszont kénytelen lesz erősen konfrontálódni a tömegesedésből óhatatlanul bekövetkező követelményszint fellazulásával. Azt pedig nem lenne jó megengedni, hogy a szolgáltatás minősége vereséget szenvedjen.

A minőség ugyanis a további felvételi szelekció szinte kizárólagos kritériumaként meghatározó jelentőségűvé válik, és az intézmények között folyó versenynak alapja lesz. De a jövőbeli oktatási szolgáltatásnak nem feltétlenül a mai törekvéseket kell megvalósítania, hiszen az új technika új technológiát, a megváltozott helyzet változó feladatokat tesz szükségessé. Ily módon osztozunk a munkaerő-kínálat felkészítésével összefüggésben szólván a szerző aggodalmán:

„A korábbinál világosabban látható az is, hogy ha a szakoktatás és különösen a felsőoktatás *szerkezeti korszerűsítése* nem gyorsul fel, úgy a következő években számottevően növekedni fog a strukturális munkanélküliség, ami annál több konfliktust hoz magával, minél több lesz a magasabb képzettségű munkanélküli. A szakképzés, mindenképp a felsőoktatás átalakítása azonban *gondos előkészítést* és hosszabb átmeneti időt kíván. Ezért is sürgető feladat a szakoktatás és a felsőoktatás fejlesztési stratégiájának kidolgozása” (Tímár 1996).

VÁMOS DÓRA

IRODALOM

- A munkaerő ágazatonkénti szerkezetének várható alakulása Magyarországon 2000-ben és 2010-ben. Szakértői prognózis. Bp., MüM, 1996. (4. sz. dokumentum)
- Cooperation in Education in the European Union 1976-1994. European Commission, Luxemburg, 1994.
- Education at a Glance. OECD Indicators, 1998. Organisation for Economic. 1998
- Education Policy Analysis 1998. Centre for Educational Research and Innovation. Organisation for Economic Co-Operation and Development, 1998.
- European Marketing Data and Statistics 1999 (34th ed.) Euromonitor Plc, London, 1999
- LÓRÁND KÁROLY (1996) A gazdasági szerkezet, a termelékenység és a munkaerő-kereslet várható alakulása 2010-ig. Bp., MüM. (6. sz. dokumentum)
- RÉVÉSZ ANDRÁS (1992) A szakember-ellátottság nemzetközi összehasonlítása. In: BARKÓ ENDRE (ed) *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig*. Háttér tanulmányok. Bp., F.K.J.
- RÉVÉSZ ANDRÁS (1996) A munkaerő ágazatonkénti szerkezetének előrejelzése Magyarországon 2010-ig nemzetközi összehasonlítás alapján. Bp., MüM. (5. sz. dokumentum)
- Structures of the Education and Initial Training Systems in the European Union (Second ed.) European Commission, Luxemburg, 1995.
- Tanítás és tanulás a tudás társadalom felé. European Commission, Luxemburg, 1996.
- TÍMÁR JÁNOS (1996) A munkaerő-kereslet ágazati struktúrája. Bp., MüM. (7. sz. dokumentum)
- TÍMÁR JÁNOS (1997) Munkaerő-kínálat és- kereslet 1995-2010. *Magyar Felsőoktatás*, No. 4.
- VÁMOS DÓRA (1989) *A szakképzés vására*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- VÁMOS DÓRA (1997) A felsőoktatási rendszerek változatai és változási tendenciái. Bp., BKE KTK Tanszégletek sorozat.
- VÁMOS DÓRA (1998) Foglalkoztatási előrejelzések használhatósága, értelmezhetősége az oktatás-fejlesztésben. Bp., OMF-B-TÉP alapanyag.
- VÁMOS DÓRA (1999) A magyar szakképzés várható fejlődése az európai szakképzési modellek tükrében. Bp., NSZI, Nemzetközi Szakképzési Konferencia anyaga.
- World Employment Report 1998-99. International Labour Office, Geneva, 1999